

فقهي كاري ئىسلامى

*

سنوورى نيوان (حكيمه) و (مداھنه)

كاري ئىسلامىي ئەمرومان تووشى چەند كېشەيك بووه كه چاره سەر نه كران، ئەم چاره سەر نه كرنەش زيانى بەم كارە گە ياندووه. يەككىش لەو كېشە تېكەل بوونى مەفهوم و بابەتەكان و نەزانىنى سنوورى ھەر مەفهومىك.

لېرەدا باسى تېكەل بوونى دوومەفهومى دانايى (حكيمه) و روپامايى (مداھنة) دەكەين.

ئەمرو بەھۆى كەمىي علمى خویمان و بەناوى حكمتەو چەندىن حالەتى (مداھنة) مان لى دەو شىئەو. موسلمان دەزانى موداھنە دروست نىيە بەلام بە روونى نازانىت چ شتىك موداھنە و چ شتىك ناچىتە خانەى موداھنە.

كەمىي عىلم و فېقھ ھۆيكە بۆ ئەمە، ھۆيكە تىرىش ئەوھىە كە (ئارەزوو) ھەر ھە (بېرو باوھرى شەخسى) دەست دەخەنە ناو بۆچوونەكان، بۆ نموونە ئەو كەسەى حەز بە نەرمى دەكات و سروشىتىكى نەرمى ھەيە لايەنى نەرمى بەسەر لايەنەكانى تردا زال دەكات لەكاتى مامەلە كرنى لەگەل خەلكى دەرووبەرىدا، ئەوكەسەش ئەگەر ئاگادارى خوۋى نەبى لە كۆتايىدا ھەر دەگاتە حالەتى موداھنە.

ھۆيكە تىر بۆ ئەمە لاواز بوونى تەقوا لايەنى روحيى مروڤ كە كاردەكاتە سەر وەرگرتنى ھەق ئەگەر لەگەل بۆچوون و ئارەزووكانىدا نەگونجى. ئەم لاوازيە روحيە مروڤ دووچارى حالەتى ترس لە خەلكى دەكات و ئەم ترسە روو موداھنەى دەبات.

دېنە سەر باسى حېكمەت و دەلىل : خواى گەرە لە سوورەتى (النحل) دا دەفرمووى ﴿ادع الى سبيل ربك بالحكمة والموعظة الحسنة وجادلهم بالتى هي احسن....﴾ ئايەت كە دەتوانىن بلىن ئەوندەى ﴿قل هو الله احد﴾ لای بانگەوازكاران ناوبانگى ھەيە. حكمت بە چەند واتايەك لىكدراوئەو وەكو (وضع الشىء في مكانه) واتە دانانى شت لە شوينى شياوى خۇيدا، يان (سوننە) واتا بەكارھىنانى سوننەت لە بانگەوازدا.

ئىمەش لىكدانەوھىكى نزيك لە يەكەم ھەلدەبىرئىر بەتايبەتى كاتىك ئايەتەكەى سەرەو رەچا و بكەين ئەویش (بەكارھىنانى شىوازو ئىسلوبىكى گونجاو). بەم پىيەش حكمت ئەوھىە نەرمى لە شوينى نەرمىدا بەكار بھىنرى و توندو تىزى لەو شوينەدا بە كار بىت كە توندو تىزى پىويست بكات، ئەمەش شتىكى تازە نىيە. جگە لەمەش حكمت بەكارھىنانى شىوازى قورئانيە وەكو : دەرختنى نارىكى لە بېرو باوھرە جاھىليەكان، ئەمە لەگەل چەند ئىسلوبىكى تر كە ئىرە جىگەى باس كرنىان نىيە. ئەمە (واتە بەكارھىنانى قورئان ھەر ھە سوننەت) دەبىتە سنوورى يەكەمى نيوان حكمت و روپامايى كە ئەوش بۆ خوۋى سنورىكى زور فراوانە.

سنوورى دووم ئەوھىە كە حكمت و شارەنەوھى پاستىيەكان تىكەل بەيەك نەكرىن چونكە گرنگترىن كاري بانگەوازان گەياندىنى پەيامەكەيە، ئەوھتا ھەر سوورەتى (النحل) خوۋى دەفرمويت : ﴿ولقد بعثنا في كل امة رسولا ان اعبدوا الله واجتنبوا الطاغوت﴾ (النحل : ۳۶)، واتە : بۆھر ئومەت كە پىيغەمبەرئىكمان نارد كە (پىيان پابگەيەنى) خودا بپەرسىن و خوۋتان دوور بخەنەو لە تاغوت.. واتە : پىيغەمبەر (سەلامى خوايان لى بىت) پىي خاوپى تاغوتيان بۆ خەلك پوون كروئەو. پىيغەمبەر پاستىيەكانيان لە خەلك نەشاردوئەو چونكە خواى گەرە نەھىي لەو شارەنەوھىە كرووھ : ﴿ان الذين يكتُمون ما ازلنا من البيّنات والهدى من بعد ما بيناه للناس في الكتاب اولئك يلعنهم الله ويلعنهم اللاعنون﴾ (البقرة : ۱۵۹)، واتە : ئەو كەسانەى كە ئەو مەسەلە پوونانە ھەر ھە ھىدايەت دەشارنەو پاش ئەوھى لە كتيپدا (كتيپى خودا) بۆ خەلكىمان پوون كرنەو ئەوانە خواش و لەعنەتكەرانىش لەعنەت يان لى دەكەن.

جىگەى داخە بەلكو جىگەى مەترسىشە كە ھەندىك موسلمان پاستىيەكان دەشارنەو يان پىيچ و پەنا لە ھەقدا دەكەن و رەنگ و بۆ لە ھەقدا ناھىلن، بەھانەى ئەوانەش قسەى وەك (نەوھو فلان كەس يان حزب يان ھەلگرنى فلانە يېروباوھر نارەحەت بن و ئەمە بىتە ھۆى سلكردن يان لە ئىسلام). ھەلبەتە ئەگەر سنوورى يەكەمىيان بەكار بھىنايە (كە لە سەرەوھدا باسما كرن)

* گۆڤارى رابەر ژمارە (۳۰) سالى چوارەم ۱۴۱۶-۱۹۹۵ ل ۱۳-۱۵ بلاكراوئەو.

نه دهكه وتنه ئهم هه له يه وهيانزانى كه حكمت ئه وه بوو كه پيغه مبهه (ﷺ) راستييه كانى به زهقى و ناشكرايى و بى پيچ و پهنا دهخسته بهرچاوى موشرىكه كان ، پيغه مبهه (ﷺ) ته نانه له هه لهى موسلمانانيش بيدهنگ نه ده بوو چونكه بيدهنگبوونى پيغه مبهه له فيقهدا پيى دهوتريت (ته قرير) واته په سهند كردن ، له بهر ئه وه بيدهنگبوونى ئيسلامييه كان له چه وتييه كانى كومه له دهبيتته مورى په سهند كردن بويان. ليږه شدا ده ليين : ئه گهر مه سه له كه ته نها بيدهنگبوون نه بى به لكو موداهه نه شى بجيته پال ئيتر دهبيت خه لك چه ندى تر سهريان لى بشيوى ؟ بو نمونه ئه گهر موسلمان نهك هه چه وتيى فكره دى ديموكراسى ناشكرا نهكات به لكو له وهش زياتر بللى كه وا فكره يه كى باشه بو خه لك.

ئهو كه سانهى كه به كارى موداهه نه هه لدهستن به هانه بو خويان دهيينه وهو ئهم كار به (مودارات) واته نهرمى و موراات ناو ده بن ، له وهش دهچى به لگه ي ئه وان ئه وه فرموده يه بى كه له سه حيحى (بوخارى) دا چهند جاريك هاتووه له شويينى كدا له ژير (باب) يكدايه به ناو نيشانى (باب المداراة مع الناس) و لاي موسلم له ژير (باب) ي (مدارة من ينفق فحشه) دا دانراوه :

عن عائشة ان رجلاً استأذن على النبي (ﷺ) فقال أذنوا له فلبس ابن العشرة او بئس رجل العشرة فلما دخل عليه الا ان له القول، قالت عائشة : فقلت : يا رسول الله قلت له الذي قلت ثم انت له القول، قال : يا عائشة (وزاد في رواية متى : عهدتني فحاشاً) ان شر الناس منزلة عند الله يوم القيامة من ودعه او تركه الناس إتقاء فحشه (وفي رواية : إتقاء شره) رواه البخاري ومسلم و ابو داود والترمذي واحمد.

واته : پيغه مبهه (ﷺ) سه رهتا زه مى ئه و پياوه ي كرد پاشان كه هاته ژووره وه به نهرمى قسه ي له گه لدا كرد ئه مهش واى له عائشه كرد داواى پوون كردنه وه بكات ئه و يش فرموى : ئه وه كه سه ي پوژى قيامهت خراپترين پايه ي لاي خودادا هه يه كه سيكه خه لكى وازى لى بهين تا خويان له قسه ي خراپى پيارين .

فوحش هه شتيكه له سنوور ده رچى ، ليږه شدا زياتر مه به ست له بهد زمانيه ، پرونيشه كه (مدارة) ليږه دا خو پاراستنه له كابراى زمان بهد.

(ابن حجر) له (فتح الباري) دا ده ليت :

(قرطبي) ده لى : ((له م فرموده يه دا ريگه به غيبهت كردنى ئه وه كه سه ي فيسق يان فوحش ناشكرا كردووه دراوه هه روه ها غيبهت كردنى بكه رانى شتى له م بابه ته وهك سته مكارى له حوكمداو بانگه شه كردن بو بيدعه ، ئه مهش له گه ل ريگه دان به نهرمى جووتلان له گه لئاندا (واتا: مودارات كردن) بو خو پاراستن له خراپه كارى به كانيان به مه رجيك ئه مه مرؤف نه گه يه نيته موداهه نه له دينى خوادا. پاشان قورطوبى هه وهك (القاضي عياض) ده لى : حياوازيش له نيوان (مودارات) و (موداهه نه) ئه وه يه كه (مودارات) به خشيني شتى دنيايه (بذل الدنيا) بو چاكه ي دنيا (صلاح الدنيا) يان بو چاكه ي دين يان بو چاكه ي هه ردووكيان له كاتيكا موداهه نه وازهيانه له دين بو چاكه ي دنيا... پيغه مبه ريش (ﷺ) نهرمى و رفقارى چاكه ي به خشى له بهش خو ي له دنيا به لام به قسه مه دحى كابراى نه كرد بويه ئه وه قسه يه ي كه له هه قى كابرا كردى ناريك نه بوو له گه ل رفقارى نهرمى له گه لئاندا چونكه ئه وه قسه يه ي كه له باره ي كابرا وتبووى (واته نواندى نهرمى له گه لئاندا) به چاكى مامه له كردنه .)) بروه (فتح الباري، بهرگى ١٢-٧٠).

هه روه ها ئيينو چه جهر ده لى :

(ابن بطال) ده لى كابراى چيروكه كه ي سه ره وه (عريينه كورى حيصنى نه زارى) بوو كه گه وره ي عه شيره ته كه ي بوو و كه به گه لوڤى گوڤرايه لكر او (لاحق المطاع) ناوبراو بوو، عياض (پاش ئه و يش قورطوبى و نه وه وى) كاره كه ي پيغه مبه ريان (ﷺ) به وه ته فسير كردووه كه ويستبووى (تاليف) ي بكات واته دلى پاكيشى بو لاي خو ي بو ئه وه ي قه ومه كه ي موسلمان بن (الفتح: ٦٩).

ئهمرو موسلمان هه يه ده ليين ئيمهش ئهم ته نليفى دلانه ده كه ين به لام بو ئه وه ي كاره كه يان نه بيتته خو خه له تاندىن ده بى له خويان بپرسن ؟ ناي كارى پيغه مبهه (ﷺ) هيج شاردنه وه يه كى راستيى نايينيى تيدا بوو ؟ ناي كاره كه ي هيج سه ر ليشيواندى خه لكى يان تيكه ل كردنى ئيسلام و كوفرى به دوا دا هات ؟

كه واته سنورى سيبه م نيوان حكمت و موداهه نه (نه به خشيني دينه) واته ته نازول نه كردنه له دينه ، موداهه نه به خشيني دينى تيديا به بويه نه هيبى ليكره وه ، خودا ده فرموىت ﴿فلا تطع المكذِبين﴾ (القلم: ٨-٩)، واته : به قسه ي ئه وه كه سانه مه كه كه وه حدانيه تى خودا وه بوونى قيامهت . . . به درو ده خه نه وه ، ئه وان نا واته خوازن تو پروپامايان بو بكه ي تا ئه وانيش پروپاماييت بو بكن.

سنورى چواره مى حكمت ئه وه سنووره يه كه ده بيت (توقيه) تيايدا كو تايى پى بيت، ئه مهش له خواره وه دا پرون ده كه ينه وه :

پهنگه له سهره تادا موداهنه له سهر بناغهي (تقيه) شهرعیه تی خوئی وهرگرتیبت. خودا دهفهرمویت: ﴿الا من اكره وقلبه مطمئن بالايمان﴾ (النحل: ۱۰۶)، به پیی ئهم بهشه ئایه ته موسلمان بوی هیه وشهو کرداری کوفر بکات نهویش نهگهر ناچار کراو ترسا نهشکه نجه بدری یان بکوژری بهلام نه مه به مهرجی جیگیر بوونی ئیمان له دلیدا.

دهبی نهووش بزاین کهوا (تقيه) له سهر ناستی تاکه که سدايه و نابی هه موو موسلمانان بیکهن (بروانه: د. عبد الكريم زيدان، الوجيز في اصول الفقه، ص ۵۲) و ته نانه ته له ناستی تاکه که سیشدا و باشتزه (عزیه) وهریگری نهک (روخصه) و اتا چاکتر وایه توقیه نه کری (۲۵ل)، ئیمهش دهلین (توقیه) له سهر ناستی کومه له ئیسلامیه کان یان بانگخوازی دهرکه وتوو یان زانایانی ئیسلام کاره ساتیکه بوخوئی، پیغمبر (ﷺ) و هاوپیانی توقیه یان نه دهرکرد به لکو ته نه زور کهم لهو هاوپیانه کردبوویان، که واته پیویسته که سانیک هه بن ریی تاوانباران ئاشکرا بکهن (ولتستبين سبیلُ الحرمین) (الانعام - ۵۵). نهگهر زانایان و کومه له ئیسلامیه کانیش بهم روونکردنه وهیه هه لنه سن ئهو کاته ده توانین بلین خه لکه که په یامه که یان به ته واوه تی پی نهگه یشتوو و هرکی ته بلیغ به جی نه هیئراوه.

توقیه له سنووری تاکه که سدا دهووستی و لهوه زیاتر بر ناکات، نه مهش سنووری پینجه می حیکمه ته، کاتیکیش توقیه دریژ بکریته وه بو ناستی کومه له ئیسلامیه کان ئینجا ده بیته موداهنه یان شتییک لهم بابه ته.

رهنگه ئهم چهند سنووری دهست نیشانمان کردن کهم بن بهلام گومان له ودا نییه کهوا که میکیان په یرو دهرکین. ئینجا بیینه سهر چهند نمونه یه کی حکمهت و موداهنه، سهره تاش دوو نمونه ی حکمهت ده هیئینه وه.

۱- بوخاری (باب یکی ناو ناوه (باب من ترك بعض الاختيار مخالفة ان يقصر فهم بعض الناس عنه فيقعوا في أشد منه) واته ((له باره ی نهو که سه ی واز له هندی (اختیار) بیی له ترسی نهو دی نهو کو هندی خه لک تی نهگهن لهو کاره و تووشی کاریکی خراپتر بن))، نهو بابهش بو فهرمووده یه که که تیایدا پیغمبر (ﷺ) به عائشه دهفهرمویت: (نهگهر قومه که ته تازه موسلمان نه بوونایه که عیبه دهر ووخاندو دوو دهرگام بو دهرکرد... هتد، بروانه: البخاري ۱- کتاب العلم ورواه مسلم باطول منه ۲- کتاب الحج).

دانایی لیرودا نهوویه که تازه موسلماننه کانی مه که به دهستکاری کردنی که عیبه نارپه حهت ده بوون نهووشه که له ئوصولدا پیی دهلین (درء المفساد اولی من جلب المصالح). ئیبون حه جهر رهحه ته خودای لی بی دهلی:

سوودیکی فهرمووده که نهوویه واز بهیئری له (ئینکاری مونکه) له ترسی تووش بوون به شتیکی مونکه رتر، ههروه ها ئیمامی موسلمانان خه لک بهو شتانه بهرپوه ده بات که سوودیان هیه بویان هه تا نهگهر (منضول) بن و اتا) شت هه بی له وان چاکتر) مهگهر نهو شتانه حهرام بن (فتح الباري - ۲۰۲).

ئیمهش ئهم تیپینییه مان هیه: پاسته پیغمبر (ﷺ) دهیویست که عیبه چاک بکاته وه بهلام چاک کردنه که بو ناسان کردنی چوونه ناو که عیبه چوونه له فهرمووده یه کی تر دا دهلی کهوا قورپیش دهرگاکیان بهرز کردوه بو نهو دی به ئاره زوی خو یان ریگه به خه لک بدن بو چوونه ناو که عیبه یان ریگه یان پی نه دن، فهرمووده کانیش باسی دهرگا که لهگه له مه سه له ی دروست کردنه و دی که عیبه له سهر بناغه که ی ئیبراهیم ده کهن. سه بارهت به دهرگا کهش موسلمانان پاش فه تی مه که بوونه فهرماندروا بویه کهس ئیتر ناتوانی کهس مه نع بکات له چوونه ناو که عیبه که واته ههر لهو کاته وه هو ی مونکه ره که نه ما. داخل نه کردنی بناغه که ی ئیبراهیمیش بو ناو بینای که عیبه له وه ناچی (والله اعلم) هیچ گونا هیکی تی دا بی، بهم جوړهش نهو دوو شته ی پیغمبر (ﷺ) وازه یان له گوړینی مونکه نه بوون... خو پیغمبر (ﷺ) له پوژی فه تی مه که دا هه موو به ته کانی که عیبه شکاند نه مهش کاریکی گه وره تره له دروست کردنه و دی که عیبه، مه به ستیشمان له م مونا قه شه یه دا نهوویه که (ابن حجر) رهحه تی خوی لی بیئت و اتایه کی به فهرمووده که دا که هه لیناگری: مه به ستیمان قسه که ی که ده لی: (وازه یان له ئینکاری مونکه... (تا کو)... شتیکی مونکه تر) بوخاریش له ناو نیشانی بابه که دا وای نهو وتوه به لکو باسی (اختیار) کردوه، جا نهگهر نه مه به لگه ی نهو که سانه بیئت که وازه یان له ئینکاری هه ندیک مونکه ده هیئن نهوا به بی به لگه ده میئنه وه. بهم شیوه یه حکمهت نهوویه که موراعاتی کزیی ئیمانی خه لک بکه ی له مه سه له یه که دا که مونکه ری تی دا نه بیئت، نهو کو نهوانه ی دهلین: با نه مه نه که ی چوونه کاتی نییه و با نهو دی تر نه که ی کاتی نییه... تا نهو ونده ده زانن هیچ ناکه ن غه یری بیدهنگی بگره موداهنهش.

۲- له غه زویه که دا شتییک پروو ده دات نیوان موهاجیرییه ک و نه نصارییه ک و هه رییه کیکیان هاوار دهکات بو کومه له که ی: موهاجیره که هاوار دهکات نه ی موهاجیره کان.. نه نصارییه کهش هاوار دهکات نه ی نه نصارییه کان، سه رکرده ی نیفاقیش:

(عهبدوللا کوپی ئوبه ی کوری سهلولول) وتی : ئەگەر بگه‌پێینه‌وه مه‌دینه ئه‌وه‌ی به‌ده‌سه‌لاته ئه‌وه‌ی زه‌لیله ده‌رده‌کات، عومه‌ریش به‌ پیغه‌مبه‌ری (ﷺ) وت : ئه‌و پیاوه پیسه نه‌کوژین ؟ ئه‌ویش فهرمووی : وازی ئی به‌ینه با خه‌ک نه‌لین محمد ه‌اوپیکانی خۆی ده‌کوژیت (رواه البخاری ومسلم والترمذی واحمد).

پیغه‌مبه‌ر(ﷺ) نه‌یویست خه‌ک ئەم قسه‌یه بکه‌ن هه‌روه‌ها قه‌ومه‌که‌ی کوپی سه‌لولول که عه‌شیره‌تی (خه‌زه‌ج) بوون دلیان به‌ کوشتنی ناره‌حه‌ت ده‌بوو(ئهمه‌ش ته‌نها له‌سه‌ره‌تادا ئەگینا پاش ماوه‌یه‌ک کوپی سه‌لولول به‌ ته‌واوه‌تی له‌لایه‌ن عه‌شیره‌ته‌که‌یه‌وه بی‌زرا). لێره‌دا پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) وازی له‌ هه‌قی خۆی و موهاجیره‌کان هی‌نا واتا کاره‌که‌ی حکمه‌ت بوو، که‌واته هه‌ر کاتی‌ک کابرایه‌ک له‌ سه‌ر موسته‌لمانان حساب بکری‌ت و هه‌له‌یه‌ک بکات ده‌کری‌ سزا نه‌دری ئەگەر خه‌لکی تووشی فتنه‌ بن هه‌رچه‌نده ده‌کری‌ سه‌رزه‌نشست بکری‌ چونکه کوپی سه‌لولول حاشای له‌ قسه‌که‌ی کردو وتی شتی وام نه‌وتوه به‌لام خودا نایه‌تی له‌ باره‌ی قسه‌که‌ی نارد خواره‌وه و ئابرووی برد.

ئهمه‌ش چه‌ند نموونه‌یه‌که له‌سه‌ر موداهه‌نه :

۱- چوونه ناو په‌رله‌مانی عه‌لمانی :ئهمه مه‌سه‌له‌یه‌که باسی زۆری له‌ باره‌وه کراوه. ده‌رباره‌ی هه‌رامی‌تی و حه‌ل‌ل‌ی‌تی چوونه ناو په‌رله‌مانی عه‌لمانی‌ش رای جو‌راو جو‌ر هه‌ن که له‌ نی‌وان حه‌ل‌ل کردنی ره‌ها تا حرام کردنی ره‌هاوه‌ن. لێره‌شداو ئه‌وه‌ی په‌یوه‌ندی به‌ باسه‌که‌مانه‌وه هه‌یه ئه‌و پرسیاره‌یه که ئایا ئەگەر چوونه ناو په‌رله‌مان حه‌ل‌ل بی‌ت ئەم کاره ده‌چی‌ته خانه‌ی حکمه یان موداهه‌نه؟

ئیسلامییه‌کان له‌م مه‌سه‌له‌یه‌دا دوو حا‌له‌تیا‌ن هه‌یه یه‌که‌میان پێش چوونه په‌رله‌مان، ئایا خاوه‌ن هه‌ل‌وێستن به‌رامبه‌ر عه‌لمانی‌ه‌ت وکو‌فر؟ ئایا لای هه‌موو که‌سی‌ک ئاشکرایه ئه‌وان ره‌فری عه‌لمانی‌ه‌ت ده‌که‌ن وبه گو‌م‌پ‌راییی ده‌زانن و هه‌ول ده‌ده‌ن بۆ زال بوون به‌سه‌ری‌دا؟ ئایا نایه‌تی ﴿وَلْتَسْتَبِينَ سَبِيلَ الْمَجْرَمِينَ﴾ یان هی‌ناوه‌ته‌دی؟ حا‌له‌تی دووه‌میش پاش چوونه ناو په‌رله‌مان، ئایا له‌سه‌ر ئەم ره‌وته به‌رده‌وام ده‌بن یان موداهه‌نه ده‌که‌ن؟

ئهو کۆمه‌له‌ی پێش چوونه ناو په‌رله‌مان خاوه‌ن هه‌ل‌وێست نه‌بی به‌ته‌ما نه‌بین دوا‌ی چوونه ناویه‌وه موداهه‌نه نه‌کات. حا‌ل‌ت‌ی‌ک له‌ سیره‌دا هه‌یه له‌و حا‌له‌ته ده‌چی‌ت که تیا‌یدا موسته‌لمان له‌ په‌رله‌مانی عه‌لمانی‌دا به‌شداری ده‌کات بی ئه‌وه‌ی موداهه‌نه بکات ئه‌ویش نوێژکردنی پیغه‌مبه‌ره(ﷺ) به‌رامبه‌ر که‌عبه‌ی پر له‌ بت. چونکه پیغه‌مبه‌ریش(ﷺ) هه‌قی ته‌واوی راگه‌یاندبوو که‌س له‌ موشریکه‌کان نه‌یده‌وت که پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) به‌م نوێژه‌ به‌ زۆره‌کانی که‌عبه‌ په‌سه‌ند ده‌کات به‌لکو ده‌یان‌زانی ئەگەر ده‌سه‌لاتی هه‌بوایه تیکی ده‌شکاندن.

به‌هه‌رحا‌ل به‌شداری کردن وبه‌شداری نه‌کردن له‌ په‌رله‌مانی عه‌لمانی‌دا په‌یوه‌ندی به‌ فه‌تواوه هه‌یه. گرنگیش له‌ فه‌تواکه ره‌چاو کردنی به‌لگه شه‌رعییه‌کانه نه‌ک ملبادانی ده‌لیله‌کان بۆ په‌سه‌ند کردنی رایه‌کیان، به‌لام ئه‌وه ده‌م‌ی‌ن‌ی‌ته‌وه که به‌شداری کردن له‌هه‌موو حا‌له‌ته‌کاندا مه‌ترسییه‌کی گه‌وره‌یه و ر‌ی‌گه‌یه‌کی کورته بۆ ته‌نازولی کوشنده.

۲- به‌شداری کردن له‌ مونساه‌به‌کاندا : (ابن تیمیه) له‌ کتییی (اقتضاء الصراط المستقیم) دا به‌ دوورو در‌ی‌ژنی باسی به‌شداری نه‌کردنی (اهل الکتاب) له‌ جه‌نه‌کانیا‌ندا ده‌کات. ئیمه‌ش به‌ کورتی ده‌ل‌ی‌ین : ئهمه له‌ چوونه په‌رله‌مان خراپ‌تره چونکه موسته‌لمان ناتوانی له‌ مونساه‌به‌کانی (اهل الکتاب) و عه‌لمانییه‌کاندا ووتار بدات و نا‌په‌زایی خۆی ده‌ری‌پ‌ری (ئهی که‌واته بۆچی هاتوه؟) ئهمه‌ش به‌ پیچه‌وانه‌ی په‌رله‌مان، که‌واته ئەگەر موسته‌لمان پێش‌تر هه‌ل‌وێستی هه‌بووبی یان نه‌ی‌بووبی هاتنی بۆ مونساه‌به‌که واتای په‌سه‌ند کردنی ئه‌و مونساه‌به‌یه‌یه و ئهمه‌ش موداهه‌نه‌یه، ئەم شته‌ش پ‌ی‌ر‌ۆ‌زبایی له‌ مونساه‌به‌ حیزبییه‌کانیش ده‌گری‌ته‌وه.

۳- ده‌قیقه‌یه‌ک وه‌ستان بۆم‌رد‌و‌وان : ئەم کاره موداهه‌نه‌یه و په‌سه‌ند کردن کوژراوه‌کانیا‌نه و په‌سه‌ند کردنی ئه‌و فیکره‌یه‌یه که له‌ پ‌ی‌نا‌ویدا کوژراون.

۴- به‌کار هی‌نانی هه‌ندیک له‌ زاراوه‌کانیا‌ن.

۵- ده‌ستخ‌وش کردن له‌و کاره‌یا‌ن که په‌یوه‌ندی به‌ عه‌قیده‌وه هه‌بی.

۶- په‌سه‌ند کردنی بیروباوه‌ره‌کانیا‌ن : بۆنموونه بل‌ی‌یت (سوشیالی‌زم به‌شی خۆی خزمه‌تی مر‌و‌قا‌یه‌تی کردوه). بی‌گومان شتی وا راست نییه چونکه هه‌تا ئەگەر باری ژیا‌نی خه‌ل‌کی‌شی چاک کردبی(که ئهمه‌شی نه‌کردوه)، ئه‌وا ده‌زانین که به‌ره‌و دۆزه‌خ ده‌یانبات، یان مه‌دح کردنی بی‌ری نه‌ته‌وا‌یه‌تی، یان قسه‌ی وه‌ک (ئیمه‌ ب‌پ‌روا‌مان به‌ دیموکراسی هه‌یه...).

هه موو ئه مانه ش ئه گهر حاله تي زوره مليکردني عهلمانييان تيڊا نه بي و ئايه تي (الا من اكره وقلبه مطمئن بالايمان) له گورپيدا نه بي.

موداهه نه دهرديكه ئه گهر كومه له ئيسلامييه كان تووشي بن تيكه لبوون (خلط) له مهسه له كاندا لاي خه لك دروست ده بي، واته تيكه لبووني ئيسلام و غهيري ئيسلام.

(سيد قطب) پاش باسكردني (موفاصه له) - واته جيا كردنه وه ي ريزي موسلمانان له ريزي كوفرو نيفاق - بانگي بانگخوازن دهكات و دهلي ئه گهر كاري (موفاصه له) نه بي ليلى و موداهه نه و تيكه لبوون ده مينن، پينه كردني ده مينن، بانگه وازيش بو ئيسلام له سهر ئه م بناغه عه ييدارو لاوازه راناوه ستي به لكو ته نها له سهر حه سم و پاشكاوي و نازايه تي و ناشكرائي ده وه ستي (في ظلال القرآن - 8 تفسير سورة الكافرون، ل 590).

هه روه ها له ته فسيري ئايه تي ﴿.....ولتستبين سبيل المجرمين﴾ دا ده لي ناره حه تترين شت كه ئه م ئيسلاميانه ده يچيژن ليلى و نا ناشكرائي و تيكه لبوونه كه له لايه ك واتاي (لا اله الا الله) و واتاي (ئيسلام) و له لايه كي تر واتاي جاهيليه تيان گرتوته وه (في ظلال القرآن - 3، الانعام ل 241). هه روه ها ده لي كه پيوسته بانگه واز بو خوا به پروونكردنه وه ي پيگاي باوه پداران و پيگاي تاوانباران ده ست پي بكات و پيوسته بانگخوازن بي ووچان بن و له وتني وشه ي هه قدا موداهه نه يان نه بي (ل 242).